

Rosaliya Biks, Anelia Yaneva, Romyana Karakostova, Miglena Tzenova-Nusheva, Emiliya Zhunich. Bulgarian Musical Theatre Opera, Ballet, Operetta, Musical 1890 – 2010. Reviews, Reports, Comments. Sofia: Geya-Libris, 2015, 768 p.
ISBN 978-954-300-149-1; ISBN 978-954-8594-54-7

ABSTRACT

„Bulgarian Musical Theatre. Opera, Ballet, Operetta, Musical 1890 – 2010. Reviews, Reception, Comments” is the final IVth volume of the project series established in 1995 of “Musical Theatre” research group at the Institute of Art Studies –

Bulgarian Academy of Science (BAS). The volume is accomplished as collective thematic research of the following authors - Prof., D.Sc. Rosaliya Biks; Prof. D.Sc. Anelia Yaneva; Prof. Romyana Karakostova, PhD; Assoc. Prof. Miglena Tzenova-Nusheva, PhD and Emiliya Zhunich, PhD.

The first volume of the series presented in a dictionary form the musical stage productions of composers and librettists (Bulgarian and foreign ones), whose works - classified in the main genres - opera, ballet, operetta and musical, were performed on a Bulgarian scene.

The second volume highlighted those centers of Bulgarian musical stage culture in which state musical theaters, private troupes or experimental formations are established and today are still active and have relatively long life on stage. All they are presented by summarized author studies on the history of musical theater in the respective center, introductory author articles on the background and musical stage traditions of the different institutions, followed by a chronological list of their repertoire, regardless of their primary category classification.

The third volume highlighted for the first time the figures of 1371 authors - conductors, directors, choreographers, scenographers, choirmasters (Bulgarian and foreign ones) whose premiere productions were registered in the respective period. The volume includes also summarized reviews of their contribution to the Bulgarian musical scene as a whole.

The present Fourth volume is the first attempt for overview study of a 120 year period on discovered reviews, reports, reviews and critical articles for opera, ballet, operetta and musical in specialized and periodical publications in Bulgaria.

The classified array of publications related to outstanding productions and performances on Bulgarian music scene in all genres, as well as the presented bibliography with annotations thereto for the period 1890-2010 in chronological framework of three centuries, are published for the first time.

Structure of the volume:

The edition includes four sections, corresponding to the main musical stage genres:

I. Opera

II. Ballet

III. Operetta

IV. Musical

Regardless of the common concept of the edition, each section also has an individual touch of the different researchers of the team:

The Opera section is based on publications of Prof., D.Sc. Rosaliya Biks and Emiliya Zhunich, PhD (the authorship is specified in the text);

The Ballet section is written by Prof., D.Sc. Anelia Yaneva;

The Operetta section is prepared by Prof. Rumyana Karakostova, PhD;

The Musical section is written by Assoc. Prof. Miglena Tzenova-Nusheva, PhD.

Each author is personally responsible for the selection of the repertoire titles and critical reviews, personal comments and summaries presented in the section.

The content of the sections is classified based on a single topical principle:

I. Summarised study on the reception and development of the respective genre on Bulgarian scene that displays main trends and problems.

II. Outstanding productions and performances on Bulgarian scene, divided into three separate subchapters. For the first three sections they are: *classical, contemporary and Bulgarian repertoire*. In the Musical section, analogically to the adopted topical structure, but corresponding to the specifics of the genre, the three separate subchapters are entitled: *American, European and Bulgarian repertoire*.

As in previous volumes of the series "Bulgarian Musical Theater", special attention is paid to the *Bulgarian repertoire*. This is the reason why the Bulgarian repertoire is presented separately in the volume - after classical (1) and contemporary (2) repertoire. Of course, we do not exclude the possibility the Bulgarian role models to be highlighted as a national classics and in terms of musical and stage expression significant part of the Bulgarian repertoire to be classified as contemporary repertoire. But in this case, our main intention is to focus our attention precisely on what is specific Bulgarian that in the past decades made an undeniable contribution to the performance diversity of the European and the world musical theater.

Each sub-chapter contains an introductory part specifying characteristic style features and different performances. After that in alphabetical order are presented those titles and productions that played the most significant role in the development of the respective genre on Bulgarian scene.

The selection of repertoire titles and performances is made by the authors of the respective section based on two defining criteria: the titles to be representative of the genre and of the Bulgarian music scene. Also the performance must have contributed to the professional growth of the troupe of the theater and to have proven influence on the formation of the overall appearance of the musical scene repertoire in Bulgaria.

Each of the works and stage productions is presented with press clippings – critical articles and reviews; with comments by the author of the respective section and table of the performances in Bulgaria by the end of 2010 calendar year.

At the end of each section there is an index indicating titles of all productions performed on Bulgarian scene of the respective genre. At the end of the edition there is a list of all works analysed in the text.

Overall, 155 productions are analysed including 49 operas, 45 ballets, 35 operettas and 26 musicals. Most of them are performed a number of times on Bulgarian scene.

The emphasis is put on specific reviews of an impressive number of authors (not only professional critics and musicologists), who managed in the past decades to indicate the creative achievements of opera, ballet, operetta and musical performances on Bulgarian scene, as well as the problems of Bulgarian music theater as a whole.

In line with the scientific profile and priorities of the research group "Musical Theatre" at the Institute of Art Studies at BAS, the presented author comments are focused primarily on the the original and the different Bulgarian interpretations and on the overall concept of the staging team (conductor, director, scenographers, choreographer, choirmaster).

At the end of the volume there is a general bibliography of all that is written for opera, ballet, operetta, musicals during the abovementioned period in Bulgaria. In the volume are included 17, 531 bibliographic units: 858 books, 377 reports in collections, 11184 articles in newspapers and magazines, 5078 messages, 34 manuscripts. As well as early printed books, regional editions, archive funds and transcripts.

Many articles reprinted from foreign magazines are also cited since their publishing in the Bulgarian press is a good opportunity for comparison between what is achieved in Bulgaria and what is achieved abroad. In the volume are included also reports printed in Bulgaria but focused on events happened abroad. This is an additional opportunity for tracking if Bulgarian readers have been familiar with the recent trends.

All that is published on the genres until 2010 is announced in the volume. Due to the multiple printed works in the previous years, books and collections printed after 2010 are also included.

The presented study is the final stage of the series "Bulgarian musical theater. Opera. Ballet. Operetta. Musical", which aims to highlight the whole process of development, affirmation and ways of reporting of musical stage genres in Bulgaria.

We believe that this volume will help to keep track of reviews, reports, articles, messages, commemorative collections and regional editions devoted to the Bulgarian musical theater in the period 1890-2010 in Bulgaria. Such scientific knowledge is valuable not only nowadays but will benefit all who are interested in opera, ballet, operetta and musical in the future.

Розалия Бикс, Анелия Янева, Румяна Каракостова, Миглена Ценова-Нушева, Емилия Жунич. Български музикален театър 1890 – 2010. Опера, балет, оперета, мюзикъл. Том IV. Рецензии, отзиви, коментари. София: Гей-Либрис, 2015, 768 с. ISBN 978-954-300-149-1; ISBN 978-954-8594-54-7

РЕЗЮМЕ

„Български музикален театър. Опера, балет, оперета, мюзикъл 1890 – 2010. Рецензии, отзиви, коментари.” е финализиращ IV-ти том от стартиралата през 1995 година проектна поредица на изследователска група „Музикален театър” към Института за изследване на изкуствата при БАН. Томът е осъществен като колективно тематично изследване на авторски екип в състав: проф. д.изк. Розалия Бикс, проф. д.изк. Анелия Янева, проф. д-р Румяна Каракостова, доц. д-р Миглена Ценова и д-р Емилия Жунич.

Първият том от поредицата представи в речников формат музикално-сценичното творчество на композитори и либретисти (български и чужди), чиито творби, класифицирани в основните жанрове: опера, балет, оперета и мюзикъл, са реализирани на българска сцена.

Вторият том открии онези средища на българската музикално-сценична култура, в които са основани и днес продължават творческата си дейност държавни музикално театрални институции, частни трупи или експериментални формации, с относително по-продължителен сценичен живот. Всички те са представени чрез обобщаващи авторски студии, встъпителни авторски статии за предисторията и музикално-сценичните традиции, хронологичен опис на репертоара, независимо от принципното им категориално разграничение.

Третият том изведе за първи път на преден план творческите фигури на 1371 постановчици – диригенти, режисьори, хореографи, сценографи, хормайстори (българи и чужденци), с регистрация на премиерните им спектакли в рамките на разглеждания период и обобщаващи авторски преценки за техния принос към националната ни музикална сцена.

Настоящият **Четвърти том** е концептуализиран като първи опит за обзорно изследване за 120-годишен период върху издирени *рецензии, отзиви и критични материали* за опера, балет, оперета и мюзикъл в специализирания и периодичния печат в България.

Систематизиранят масив от публикации, свързани с етапни творби и постановки на българската музикална сцена във всички жанрове, както и предлаганата библиография с анотациите към нея за периода 1890 – 2010 в хронологичните рамки на три века, се оповестяват за първи път.

Структура на тома:

Изданието включва четири раздела, съответстващи на основните музикално-сценични жанрове:

I. Опера

II. Балет

III. Оперета

IV. Мюзикъл

Независимо от цялостната концепция на изданието, всеки раздел се отличава и с индивидуалния почерк на отделните изследователи от авторския екип:

Разделът за опера е съставен по публикации на проф. д.изк. Розалия Бикс и на д-р Емилия Жунич (специално отбелязано в началото на раздела);

Разделът за балет е дело на проф. д.изк. Анелия Янева;

Разделът за оперета е подготвен от проф. д-р Румяна Каракостова;

Разделът за мюзикъл е разработен от доц. д-р Миглена Ценова-Нушева.

Всеки автор носи персонална отговорност за подбора на представените в раздела репертоарни заглавия и критични отзиви, за личните коментари и обобщенията.

Съдържанието на разделите е схематизирано на единен тематичен принцип:

I. Обобщаваща студия за рецепцията и развитието на съответния жанр на българска сцена, която извежда определящи посоки и проблеми.

II. Етапни произведения и постановки на българска сцена, обособени в три отделни подглави. За първите три раздела те са: *класически, съвременен и български репертоар*. В раздела за мюзикъл, на аналогичен с възприетия общ тематичен принцип на структуриране, но и в съзвучие със спецификите на жанра, трите отделни подглави носят заглавия: *американски, европейски и български репертоар*.

Както и в предишните томове от поредицата „Български музикален театър“, отделяме специално внимание на *българския репертоар*. Това е причината и в настоящия том той да бъде представен самостоятелно – след класическия (1) и съвременния (2) репертоар. Разбира се, не изключваме възможността най-ярките български образци да бъдат открити като национална класика, а от гледна точка на музикалната и сценичната изразност значителна част от българския репертоар да бъде класифицирана като съвременен репертоар. Но водещото ни намерение в случая е да фокусираме вниманието именно върху специфично българското, което през изтеклите десетилетия е безспорен принос към образното многообразие на европейския и световния музикален театър.

Всяка от подглавите има своя въвеждаща част с конкретни изследователски обосновки на характерните стилови особености и постановъчни прочити. След което по азбучен ред са представени онези заглавия и постановки, които са изиграли най-съществена роля за развитието на съответния жанр на българска сцена.

Подборът на репертоарните заглавия и постановки е направен от авторите на съответния раздел въз основа на два определящи критерия: заглавията да са представителни за жанра и за българската музикална сцена, а постановъчните решения да са допринесли за професионалното израстване на трупата на конкретната театрална институция и с доказано въздействие за формирането на цялостния облик на музикално-сценичния репертоар в България.

Всяка от разглежданите творби и сценични реализации е представена с извадки от пресата – критики и отзиви, с коментари от автора на съответния раздел и таблица за постановките на съответната творба в България до края на календарната 2010.

В края на всеки раздел в показалец се посочват всички поставени на българска сцена заглавия от съответния жанр. А в края на изданието – анализирани в текста заглавия.

Анализирани са общо 155 заглавия – 49 оперни, 45 балетни, 35 оперетни и 26 музикални творби. Повечето от тях са поставяни многократно на българска сцена.

Акцентът е върху конкретните оценки на внушителен брой автори (не само оперативни критици и музиколози), успели през изминалите десетилетия убедително да посочат както творческите постижения в реализираните на българска сцена оперни, балетни, оперетни и музикални постановки, така и проблемите на българския музикален театър като цяло.

Съзвучно с научния профил и приоритетите на изследователска група „Музикален театър“ към Института за изследване на изкуствата при БАН, и в предлагания текст авторските коментари са фокусирани най-вече върху *българското тълкуване* – оригиналното, различното в сценичната интерпретация и в цялостното решение на постановъчния екип (диригент, режисьор, сценограф, хореограф, хормайстор).

В края на тома е представена обща библиография на написаното за опера, балет оперета, музикъл през разглеждания период в България. Включени са **17531 библиографски единици**: книги – 858, доклади в сборници – 377, статии във вестници и списания – 11184, съобщения – 5078, ръкописи – 34. И още старопечатни и краеведски издания, архивни фондове и стенограми.

Цитират се и немалко статии, препечатани от чужди списания, тъй като тяхната поява в българския печат е добра възможност за узнаване и сравнение между стореното у нас и „навън”. Публикуват се и заглавия, които са отпечатани в България, но касаят събития извън страната. Това е допълнителна възможност да се проследи какви факти и кога са били узнавани от българските читатели.

Оповестява се публикуваното до 2010. Единствено за книгите и сборниците, поради големия брой издания през последните години, са включени и заглавия излезли от печат след 2010.

Предлаганото изследване е заключителен етап от поредицата „Български музикален театър. Опера. Балет. Оперета. Музикъл“, която цели да осветли цялостния процес в развитието, утвърждаването и начините на отразяване на музикално-сценичните жанрове в България.

Вярваме, че този труд ще спомогне да се запази информацията за написаните през периода 1890 – 2010 в България рецензии, отзиви, статии, съобщения, юбилейни сборници и краеведски издания, посветени на българския музикален театър. А подобни знания имат научно изследователска стойност не само за настоящия момент, но ще се ползват и в бъдеще от всички, които се интересуват от опера, балет, оперета, музикъл.

доц. д-р Емануел Мутафов

Институт за изследване на изкуствата при БАН, директор

Институтът за изследване на изкуствата е институция с почти седемдесетгодишна история. През него в различните му форми са преминали светли фигури в българската култура като академик Петко Стайнов, проф. Иван Лазаров, проф. Асен Василиев, проф. Атанас Божков, проф. Елена Тончева, чл.-кор. Елка Бакалова и много други. Тяхната роля в интелектуалното и духовно израстване на едно по-съзерцателно общество беше видима и оценена. В условията на глобализация и на все по-обезценяваните хуманитарни изследвания ролята на учения-изследовател се сведе до по-камерни мащаби и от гледна точка на размаха в проучванията, и от аспекта на застрашително намаляващата четяща и разбираща аудитория. От край време по света научните занимания не са добре платени, но в развитите страни пред името на добрите учени има по едно *фон* или *дъо*, което им осигурява материална обезпеченост за аристократични занимания. У нас поради традиционната липса на аристокрация и епидермално развитата градска култура с наука се занимават хора-родолюбци с висока степен на развитие на абстрактното мислене и обострена духовност. Тези хора са се самообрекли на лишения, унижения и изолация, за да оставят диря след себе си с мотото *Scripta manent* – “написаното остава”. Това е и един от утвърдените сред интелигенцията механизъм за търсене на безсмъртие.

Проектът на изследователската група “Музикален театър” към Института за изследване на изкуствата, озаглавен “Български музикален театър” е замислен от вече физически покойната проф. Розалия Бикс през далечната 1995 г. Той е един от малкото дългогодишни и ползотворни групови трудове не само в института, а и в България, заради явния си принос за развитието на науката у нас. Учените по правило са индивидуалистични, конкурентни и нарцистични натури, които рядко и за кратко намират общ език за колективна работа. Тук обаче разполагаме с изключение, достойно за адмирации. Първият том от поредицата “Български музикален театър” е отпечатан през 2000 г., следват го вторият – пет години по-късно, през 2008 г. вижда бял свят третият том, а сега отбелязваме появата на последния 4-ти том. Той съдържа рецензии, отзиви и коментари за постановки на операта, балета, оперетата и мюзикъла в България за периода 1890 – 2010 г. Събраните документи в него имат характера на спасителна акция, поради състоянието на някои архивни единици, които предоставят уникална възможност за проследяване в цялост на процесите на развитието на музикалния театър у нас за едно столетие. Освен документална стойност, този обемист труд има и интерпретативни приноси, тъй като всяка от авторките е написала встъпителна студия към всеки от разглежданите жанрове. Без съмнение може да се твърди, че цялата четири томна поредица ще остане безценен наръчник за музиковедите и любителите на музиката, вдигайки изключително високо летвата за бъдещите изследователи.

Проф. д.изк. Анелия Янева

През 1995 проф. Розалия Бикс ни събра в секция „Музикален театър“ на тогавашния Институт за изкуствознание с една, бих казала, гигантска задача – събиране, анализиране и публикуване на всички изследователски аспекти на българския музикален театър – *репертоар, театри, трупи, постановки, персоналии за диригенти, режисьори, хореографи, сценографи, хормайстори*. И накрая, като последен

обобщаващ аспект – *написаното за опера, балет, оперета, мюзикъл* през годините: от първите професионални опити през 1890 до края на първото десетилетие на ХХІ век. Така погледнато имаме четири издадени тома за 20-годишен период – т.е., по едно издание на всеки 5 години. В действителност работата ни се струваше необозримо много и чудовищно безкрайна. Толкова много информация трябваше да съберем и систематизираме. Последното издание беше особено трудно. Не само поради лавинообразното нарастване на количеството информация. Но и поради това, че проф. Бикс се разболя и макар и да участваше активно в структурирането на тома, в действителност тя не можа да довърши своя раздел *Опера* – делото на живота ѝ. Затова поех ръководството на подготвяното издание и с много любов довършихме нейната част – аз и нейната последна докторантка – сега вече главен асистент в Института за изследване на изкуствата – Емилия Жунич. Нашата признателност към проф. Розалия Бикс, предполагам се вижда не само от това, че ѝ *посвещаваме настоящето издание на нея*, но и във внимателното отношение към всички нейни изисквания и препоръки. За да постигнем нейния максимализъм и отговорност към изследваната материя. И доколкото можахме – да постигнем лекотата на перото ѝ и оригиналността на изказа ѝ.

В настоящия том са представени всички държавни музикални театри в България, като в четирите жанрови раздела са анализирани общо 155 репертоарни заглавия, с хронологично представяне на постановките им в обобщаващи таблици. Съзнателно, с цел да изпъкнат мненията на колеги, писали за музикално-сценичното изкуство, сме ограничили своите коментари до максимално сбит вид – не повече от две машинописни страници на заглавие. Както и в останалите раздели, обособяването на отделна глава с български заглавия е не защото считаме че те не са съвременни или пък не биха могли да бъдат третираны като национална класика, а за да отделим *специално място за българския репертоар* на родна сцена.

Като говорим за важни годишнини, докато подготвяхме издаването на последния том от академичното издание „Български музикален театър” не мога да пропусна, че през сезона 2014/2015 отбелязахме и 115-годишнината от рождението на основоположника на професионалното балетно изкуство у нас Анастас Петров, с името на когото е свързано не само първото цялостно балетно представление – балетът „Копелия” от Лео Делиб (1928), но и цял етап от историята на националния ни балет.

Особеност на раздела (с подраздели *класически, съвременен, български репертоар*) е, че в класическия репертоар са включени и хореографски решения от ХХ век – на Михаил Фокин, които отдавна се възприемат като класика, а също и неокласиката на Джордж Баланчин, по чиято хореография българският балет е получил правото да танцува след доста дълга и взискателна селекция. И по този повод държа да отбележа, че през сезон 2014/2015 се честваха и 110 години от рождението на Баланчин – всепризнат *титан* на хореографското изкуство.

В раздела *Балет* са анализирани 45 балетни творби, поставени на българска сцена. Особеното е, че някои заглавия се анализират по два и даже по три пъти. Например, „Силфида” – веднъж „Силфида” с музиката на Шнайцхофер, и втори път „Силфида” с музиката на Льовенсќолд. Така е и при „Зле опазеното момиче” – веднъж по музиката на Хертел, втори път на Херолд, и трети път като балет с друго заглавие – „Съперници”, но по същата музика и със същия сюжет. Същото е и при класическия балет „Жизел” – по музика на Адам, но в постановката на Корали-Перо-Петипа; после в постановката на Матс Еќ; и накрая в постановката на Анна Пампулова с ново заглавие – „Защо сега?”, по същата музика, но със различен прочит на фабулата. Така

погледнато, анализирани заглавия са доста повече. Класическите и съвременните балетни заглавия съм анализирала на единен принцип – кратки исторически данни за историята на творбата и как тя е реализирана при нейната световна премиера, последвали редакции и накрая – как се осъществява на българска сцена, с евентуалните редакции през годините. Българските заглавия са по-подробно коментирани от гледна точка на последвалите промени в постановъчните решения. Особено това е видимо при заглавия като „Нестинарка“, „Легенда за езерото“ и „Хайдушка песен“, които преживяват и няколко промени на обществения строй, а – оттам – и на мненията за постановъчните решения. Показателни за това са и цитираните отзиви, които са подбрани на принципа да са максимално разнопосочни и да дават представа за различните критерии през годините. Разбира се, за тези преценки ми помага не само натрупаният балетоведски опит, но и работата ми като хореограф. Аз самата съм поставяла някои от анализирани творби. А и съм тясно свързана със Стара Загора и Фестивала на оперното и балетното изкуство. Дебютът ми като хореограф в България започва именно на Старозагорска сцена с балетния спектакъл „Тримата мускетари“ от Баснер и танци в операта „Борис Годунов“ с руския режисьор Александър Петров. На Старозагорска сцена и именно на Фестивала на оперното и балетното изкуство съм удостоена и с „Награда за хореография“ – за авторската ми хореография на балета „Целувката“ по музика на Пуленк, изпълнен от балета на Плевенската опера.

Проф. д-р Румяна Караkostова

Публикуването през настоящата 2015 година на последния IV том от академичния проект „Български музикален театър“ щастливо съвпада с отбелязването на поредица от важни за историческия му път годишнини във всички жанрове. И на първо място – със 125-годишнината от основаването на първата професионална оперна трупа в България (1890), като отделение към *Столичната драматично-оперна трупа*. Свързвайки по аналогия тази основополагаща за музикалния ни театър годишнина със значимостта на първия за страната Фестивал на оперното и балетно изкуство в Стара Загора, не мога да не отбележа изследователската посветеност на проф. Бикс към Фестивала и неговия вдъхновител и дългогодишен организатор – опрения диригент Димитър Димитров, плод на която са и две от последните й монографични книги.

Независимо че по обективни исторически причини разделът *Опера* е водещ в представянето на заключителния ни том, в него е отделено подобаващо място и на съпътстващите музикално-сценични жанрове (*балет, оперета, мюзикъл*). Още повече, че в целия ни колективен проект всички те са концептуално *равнопоставени* – и като изследователски обект, и като репертоарни достижения на българската музикална сцена. А специално по отношение на оперетата, бих добавила и обстоятелството, че у нас тя е изключително жизнено и обичано изкуство. Доказателство за това е едновековната й театрална история – отбелязана през 2014 година с Национална кръгла маса в Шумен, където в навечерието на Първата световна война се е състояло първото цялостно любителско оперетно представление. А до края на войната оперетата окончателно покорява и столичната професионална театрална сцена. И до днес за популярността ѝ свидетелства фактът, че тя заема свое постоянно, в празничните концертни програми – и привилегировано място, не само в репертоара на Държавния музикален театър, но и на всички оперни театри в страната. Това е и определящият критерий за авторската селекция в раздел *Оперета*, включващ общо 35 *класически*,

съвременни и български заглавия от репертоарния фундамент на жанра, както и за неговото историческо проследяване на българската професионална музикална сцена.

Ще си послужи и с един конкретен пример от *нововиенската* оперетна класика, актуален към момента: през 2015 музикална Европа с особена импозантност чества 100-годишнината от световната премиера на „Царицата на чардаша” – неслучайно я наричат „оперета № 1 на всички времена и народи” (по *Владимирская, А.*). И независимо че в разгара на Първата световна война премиерата ѝ (17 ноем. 1915) скандализира австро-унгарската военно-монархическа върхушка, поради невероятния зрителски интерес, спектакълът не слиза от сцената на виенския „Йохан Щраус театър” в продължение на цели две години – успех, който оперетите на „краля на валса” приживе никога не са достигали! А шлагерната мелодия на марш-ансамбъла от I действие „Жените, жените, ах, ангели са те...” се пее на различни езици и от двете страни на фронтовата линия и отеква като най-хуманния контрапункт на артилерийските снаряди. След края на войната, с галаспектакъл във Виена е отбелязано и двехилядното представление на „Царицата на чардаша”, а триумфът ѝ по световните сцени е ознаменуван с рекордната цифра от 30 хиляди спектакъла (на 18 езика!) още в началото на 30-те години.

„Царицата на чардаша” безспорно е знакова творба и в историята на българския професионален оперетен театър – премиерната ѝ постановка (5 дек. 1918), с която е открит първият постоянен оперетен театър в столицата *Свободен театър*, се превръща в своеобразен жанров еталон на постановъчна и изпълнителска естетика. И оттогава до днес няма музикална сцена у нас, на която да не е поставяна „Царицата на чардаша”. В този смисъл тя е *абсолютен репертоарен лидер за България* – с близо 50 постановки в цялата страна, посрещани с неизменно внимание от публиката и от музикалната ни критика. Но заглавието е емблематично преди всичко за сцената на единствения жанрово профилиран театър у нас – столичния Държавен музикален театър, и повече от 50 години е тясно свързано с името на Росица Баталова (за съжаление, музикалната ни общественост завинаги се раздели с нея в началото на 2015 година). В дългата си творческа кариера тя е дирижирала над 6000 оперни и оперетни спектакли на различни музикални сцени, 2000 от които – само на „Царицата на чардаша”! Росица Баталова е и единственият български диригент, поканен да дирижира „Царицата на чардаша” на сцената на прочутия „Раймунд театър” в оперетната столица Виена.

Доц. д-р Миглена Ценова Нушева

Разделът *Музикъл* е посветен на присъствието на този жанр на българската професионална музикална сцена от 1963 година насам. До 2010 година, аргументирано приета за крайна граница на настоящото изследване за период от 47 години, у нас са поставени общо 61 музикъла. От тях 30 са от български автори (композитор, либретист, поет и др.).

В първата, въвеждаща част, са представени исторически факти за проникването на жанра у нас; осмисля се и приносът на първите значими фигури, спомогнали за утвърждаването на *музикъла* на българската професионална сцена. Набелязан е и контекстът на политическата конюнктура, съпътстваща първите 16 години от битуването на жанра. Разгледани са някои особености, характеризиращи българските образци в жанра. На различни нива е изведен и приносът на професионалните ни музикалнотеатрални институции за присъствието и репертоарното многообразие на

мюзикъли на наша сцена, за стимулирането и представянето на българско творчество в жанра, за изграждането на вкус и критерии у изпълнители и публика. Отчетен е и приносът на драматични, полупрофесионални, учебни, детски театри, с траен интерес към жанра, целенасочено поставяли на сцена мюзикъли.

Мюзикълният репертоар, поставян от професионалните музикални театри у нас, е обособен в три отделни групи произведения с техните постановки: мюзикъли от американски, от европейски и от български автори. Като своеобразен образец по отношение на мюзикъла е приет *американският мюзикълен репертоар*. Важен дял от *втората част* на раздела заема третата подглава – *български репертоар*, защото именно създадените и поставяни у нас мюзикъли от български автори в най-голяма степен свидетелстват за измеренията на жанра в музикално-сценичната ни култура.

Коментарите и тълкуванията за подбраните за подробен анализ *произведения* са с различен акцент – намерението тук е да се постигне една по-обобщена представа за специфичното при конкретен образец, което се отразява и на постановъчните прочити – по света, и в частност – у нас. Друг стремеж при разглеждането на конкретни еталонни за България мюзикъли от американски и европейски автори е *българските им сценични решения да бъдат съотнесени* (исторически, естетически и пр.) *към по-глобални процеси*, свързани с разглежданите произведения и техните постановки извън пределите на България. Бележки, анализи и други любопитни данни за мюзикълите, които не са обект на детайлно разглеждане в основния текст, са представени под линия.

В раздела е използван най-широк спектър от достъпна информация с опората не само върху специализирани издания, архивни материали и бази данни, а и върху най-съвременни публикации и медии. Приложени са и библиографски описания на намерените и използваните за разработването на раздела нотни материали: клавирни извлечения, партитури, ръкописи и др.

Важна част от работата ми по това беше свързана и със старопечатни и краеведски издания и архивни фондове от края на XIX и началото на XX век и тяхното дигитализиране и описване. Междувременно и към момента на публикуването на четвъртия том голяма част от тези издания бяха отчислени, поради разпад или нападения от книжни вредители, или достъпът до повечето от тях беше силно ограничен. Положението е тревожно дори при периодиката от 50-те и 60-те години на XX век: страниците почти едновременно и повсеместно стават чупливи, нечетивни, невъзможни за ползване. Ето защо вярвам, че с извършеното в тази посока от всички наши сътрудници (подробно изброени в увода на изданието), настоящата публикация има принос и за опазване на културно-историческото ни наследство, наред с другите й очаквани приноси.

Гл. ас. д-р Емилия Жунич

Работата по IV том от академичната поредица „Български музикален театър” за мене бе голяма отговорност, заради доверието, което ми оказаха проф. Бикс и целият ѝ екип – вече сработен, утвърден, с изяснени критерии за обективност, изчерпателност, прецизност, яснота. Преди години, в ежедневната си работа в театъра, многократно съм ползвала за справки I и II том от същата поредица и без лично да познавам всеки от авторите, те вече бяха спечелили моята признателност. При включването ми в екипа се наложи да изляза от „орбитата” на Старозагорската опера и детайлно да се запозная с историята, дейността и постиженията и на другите ни музикално-сценични институти.

Проф. Бикс, още при подбора на заглавията, държеше те да са от най-предпочитания от театри и публика репертоар, т.е. най-често поставяните. Или пък, макар и редки – „репертоарни лакомства“, съответните произведения да са етапни за развитието на конкретна труппа. От 49 заглавия в раздела *Опера*, разработените от мен са почти 20 %. Проф. Бикс се съобрази с личните ми предпочитания и пристрастия и ми възложи „Лучия ди Ламермур“, „Мадам Бъттерфлай“, „Макбет“. Но трябваше, макар и само по публикации в печата, да се запозная и със „Стършел“ на Антонио Спадавекия и „Кола Брюньон“ на Дмитрий Кабалевски – и двете с единствени реализации именно в Стара Загора. Днес, когато руските (съветските) заглавия са изключителна рядкост по нашите сцени, а IV том от поредицата е вече отпечатан, читателят, макар и отчасти, може да се осведоми за тези заглавия от *съвременния* оперен репертоар.

Проф. Бикс не се умори да пише и повтаря, че *национална школа се гради върху национален репертоар* (дали точно тази споделена максима не е в основата на трудно прикриваното й пристрастие към Старозагорската опера и нейния дългогодишен водач – главния художествен ръководител и главен диригент Димитър Димитров?!). И ако от класическия репертоар възложените ми заглавия са три, от *съвременния* – две, то от българския те са четири – „Гергана“, „Ивайло“, „Луд гидия“ и „Цар Калоян“. „Гергана“ – считана за първото класическо произведение в българската оперна литература. „Гергана“ – възплътила идеалите за физическата и духовната красота на българката. „Гергана“ – прощъпалник за много любителски трупни и театри, включително (през 1925) за старозагорци – единствените, чиято любителска труппа оцелява и просъществува не месец или година, а 21 сезона до одържавяването й през 1946. „Гергана“, чиито централни партии са своеобразен тест за протагонистите на труппата през този период.

Но ако на „Гергана“, многократно преработвана и преоркестрирана, все пак доста изпълнявана – от българските репертоарни опери, й съперничи единствено „Луд гидия“ по брой постановки, то „Цар Калоян“ е и „сваляна от афиша“ (по идеологически съображения), и прекроявана (заради „идейно-естетическите и драматургическите слабости на либретото“), и прекръщавана (само „Калоян“ през 1987, *Сцена на вековете*, Велико Търново), а метаморфозите й маркират етапи в развитието не само на българския оперен театър, но и на общественото и социалното изграждане на страната. Въпреки че творбата е оценена по достойнство, скоро след създаването й е първата българска опера, поставяна зад граница (1937, Любляна и Братислава), окачествена като „музикално събитие от световен мащаб“ и излъчвана в реално време по радиото (1937, Братислава), филмирана (Търновската постановка, 1987). И макар определяна като една от най-българските опери, присъства в националния ни репертоар твърде рядко, предимно по повод годишнини.

Проследяването само на певческите постижения за кое да е заглавие от националния ни репертоар, дава възможност за множество съпоставки, обяснява взаимовръзки, които иначе биха убягнали от вниманието. И въпреки че във фокуса са отзивите за едно или друго заглавие, то при подбора им, особен интерес представляват противоречивите мнения за едно и също събитие, а също и отликите за/в реализациите на театрите и постиженията на протагонистите.

Освен разработката на конкретни заглавия от раздела *Опера*, работата ми по IV том включва и издирване и заснемане на публикации, свързани с музикално-сценичните изкуства в периодичния печат, предимно в Стара Загора, но и в някои централни издания, други архивни документи и материали, което детайлно е описано в

Предговора на тома. По-важното е, че лошите условия на съхранение са унищожили ред документи – изрязани снимки, скъсани страници, липсващи броеве и пр.; немарливо отношение и недостиг на място е пратил други директно в контейнерите за смет. Безвъзвратно.

„Да съхраним за поколенията оцелелите късчета история” беше призивът на проф. Бикс. Мисля, че с работата си по този финализиращ том от поредицата „Български музикален театър”, успяхме да направим точно това.